

LLIBRES

UN JARDÍ A TOT COLOR

EL JARDÍ BOTÀNIC DE LA UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

M. COSTA I J. GÜEMES (ED.)

Servei de Publicacions de la Universitat de València. València. 2001. 344 pp. 222 fotografies en color numerades i 23 sense numeració. Enquadernació en cartó entelat, amb sobrecoberta.

Qui a mitjan segle XX buscara pel nostre país col·leccions científiques de plantes silvestres conreades, a penes podria trobar-ne cap, molt deficientment mantinguda, en el Jardín Botánico de Madrid, en l'Institut Botànic de Barcelona o en el Jardín de Aclimatación de La Orotava (Tenerife). Però en el darrer terç del segle es produeix un increment del nivell de vida, que va permetre el progressiu suport oficial a les iniciatives culturals i científiques, i es dibuixa, sobtadament, un nou escenari polític i administratiu –la monarquia parlamentària i l'estructuració autonòmica de l'estat– que facilita el suport a tots els projectes tendents a la creació d'institucions emblemàtiques, que destaquen els trets més originals de cada regió. Quin element ho és més en un territori que la seua flora?

En aquest marc sorgeixen, al llarg de tot el país, nombrosos projectes de nous o renovats jardins botànics –Santiago de Compostel·la, Bilbao, Sevilla, Sanlúcar de Barrameda, San Fernando, Sóller (Mallorca), Còrdova, Alcalà de Henares (Madrid), Gijón, Tarifa Alta (Gran Canària)– que es plantegen de manera generalitzada davant les distintes administracions –universitats, governs autonòmics i corporacions municipals.

A València la situació de partida era diferent, però el resultat molt similar. El jardí ja existia perquè, encara que M. Costa i J. Güemes situen les primeres iniciatives per crear-lo el 1567, la Universitat el funda de fet el 1802. Després, per circumstàncies diverses, té una curta vida científica, ja que aviat es va veure estrangulat per mancances de tota mena i a mitjan segle XX és més un parc públic –amb zoològic inclòs– que no un jardí botànic mereixedor d'aquest nom.

Amb aquest panorama, s'arriba als anys 80, quan es donen dues circumstàncies decisives: a) arriba a la

Universitat de València un nou catedràtic de botànica, Manuel Costa Talens, que és nomenat de seguida –1987– director del centre; i b) les autonomies –universitària i administrativa– estan ja en marxa. Aviat busca el professor Costa un equip de col·laboradors –en què destaca el doctor Güemes–, prepara un projecte, aconseguix els suports i en a penes tretze anys, després de la inauguració del flamant i nou edifici, pot exhibir els resultats: una

institució dinàmica, atractiva i amb un futur prometedor si es gestiona adequadament. Podem dir avui que en el Jardí Botànic de la Universitat de València té la botànica espanyola una de les seues institucions científiques amb l'horitzó més clar.

Aquesta nova imatge del centre està magníficament plasmada en el llibre que els doctors Costa i Güemes editen –no en va hi han participat també M. J. Carrau, J. Riera, E. Estrelles, C. Bento i un ampli ventall de fotògrafs– i que tan oportunitat s'enquadra en el marc de la celebració dels “Cinc Segles de la Universitat de València”. L'obra, per la seua estructura, les il·lustracions, els textos –escrits amb afecte i pensant en un lector mitjà– el paper, l'enquadernació, etc., està molt a l'altura de les circumstàncies.

Els responsables a la Universitat de València, de la Fundació Universitat-Empresa, del comitè organitzador dels actes dels “Cinc Segles...” i del Jardí Botànic poden estar orgullosos del resultat final.

SANTIAGO CASTROVIEJO

L'ALBUFERA PER ANTONOMÀSIA

REGADIU I CANVI AMBIENTAL
A L'ALBUFERA DE VALÈNCIA

CARLES SANCHIS IBOR

Universitat de València-Departament de Geografia-
Centre d'Estudis del Reg (UPV).València, 2001.

Una de les principals satisfaccions en llegir la investigació de Carles Sanchis Ibor ha estat comprovar que la màxima de Clarence J. Glaecken, escrita el 1967 en el seu llibre *Trace on the Rodian Shore* –traduït al castellà el 1996 per Ediciones del Serbal–, referida al menyspreu generalitzat que se sol tenir per l'època clàssica i medieval com a motor de canvis ambientals i pel que fa a domini de la naturalesa, s'ha vist acomplerta. Massa vegades s'ha dit que la diferència entre l'edat moderna i la medieval és el sentiment triomfant de domini sobre la naturalesa que la primera va iniciar. I que encara continua fins avui, cal dir. Fet i fet, forma part de l'inconscient intel·lectual valencià subestimar la intensitat dels canvis ambientals ocasionats per l'home abans del segle XVIII o, a tot estirar, abans del XVII. Bonificacions?, pantans?, ponts?, séquies?, camins?, ports? Si no és obra de *moros* (aquesta és la interpretació popular), és que és obra de *novatores* o d'il·lustrats i sols, de tant en tant, d'enginyers renaixentistes ben instal·lats a totes dues vores de l'imperi espanyol. El llibre de Sanchis ens presenta, per contra, una societat medieval valenciana –especialment al segle XV–, que, seguint novament Glaecken, potser no sabera “crear una ciència teòrica comparable a la de Galileu o Newton [...], però no li va faltar un coneixement empíric de dasonomia, agricultura i drenatge, ni una tecnologia que li permetera ocasionar canvis profunds i duradors en el medi”. Podem afirmar que la societat valenciana medieval va posar els fonaments d'alguns dels més radicals canvis operats en el paisatge valencià en centúries posteriors? El llibre de Sanchis mou a contestar que sí. Aquest és ja un bon motiu per llegir-lo. Tanmateix, no és l'únic, ni de bon tros.

L'albufera de València, l'Albufera per antonomàsia, ja era el 1611, “famosa”, com la caracteritza Gaspar Escolano. Però, quina albufera? La pregunta no és banal. Perquè d'albuferes, n'hi ha hagut unes quantes. D'això tracta aquest llibre. Dels canvis ambientals, i en conseqüència, dels canvis en el paisatge d'aquest espai. Si més no, Sanchis n'ha detectat cinc, d'albuferes:

res: la dels Pescadors (la medieval i primera de l'edat moderna), las dels Arrossers (la del segle XVIII i XIX, potser la més coneguda), la de paper (més literària la que dibuixa Vicent Blasco Ibàñez o Joan Fuster; més descriptiva i geogràfica la de Vicenç M. Rosselló, en un excepcionalment ben curat llibre editat, ai las, per l'Abadia de Montserrat), la política (que uneix el destí d'aquest espai amb

els interessos de la corona des del segle XIII fins arribar a l'estat liberal, amb el reial patrimoni i la seua recompensa pública: duc de l'Albufera va ser el mariscal Suchet i el 1865, com ens conten Piqueras i Sebastià, el general Prim caçava ànecs a l'Albufera mentre esperava el pronunciament dels militars de la ciutat contra Isabel II. Des d'aleshores, a l'Espanya del XIX, “cazar patos” –de l'Albufera o no–, era sinònim de conspiració) i encara una cinquena, la científica preocupada per la degradació ecològica, ja del segle XX, que arranca amb els intents frustrats de cessió a la Universitat de València, abans de la Guerra Civil, i que culmina amb la declaració de Parc Natural el 1986.

Parc Natural hem dit? Potser sí, però que no s'entenga per això que l'Albufera de València ha estat (o és) un espai salvatge, un espai on la mà de l'home ha estat gairebé absent. Ans al contrari. Amb el llibre de Carles Sanchis, aquest espai entra a formar part intel·lectualment de la categoria d'allò que es coneix com una terra amb disseny. Disseny de transformació i disseny d'aprofitament i d'usdefruit. Al remat, a l'Albufera li vindria millor el títol de Parc Antropitzat, d'artefacte natural-cultural. Tot el llibre de Sanchis és un seguit de treballs. Com mou la febril activitat humana desenvolupada al voltant del llac: séquies, desviacions, canals, parades, comportes, sequiols, desenes de plànols, projectes, peritatges, memorials, peticions, visuracions, economia de la cacera, de la pesca, de l'extracció de sal, conreus d'hortes, de secans, d'arrossars... Quanta suor i quant de paper consumit per parlar-ne! Treballs i feines per traure profit d'un espai natural que deixà de ser-ho molt aviat, si

més no respecte a la data de fundació del regne de València. Ja el 1350, davant un episodi de sequera i de baixa del lluent, es van conduir aigües cap al llac amb la finalitat de mantenir-ne el nivell i, amb ell, la vida dels pescadors. Una primera intervenció humana sobre l'hidrosistema albuferenc que va inaugurar sis-cents cinquanta anys d'intromissió que han fet passar una albufera d'aigües salobres, de pesca, de secans, de salines i de vinyes a una altra dolça, agrícola, de regadiu i arrossera.

El llibre de Sanchis té el mèrit de fer comprensibles conceptes geogràfics més o menys abstractes com règim hidrològic, canvi ambiental, xarxes de reg, escorrentia, hidrosistema... i, sobretot, fer entendre al lector l'aspecte dinàmic d'aquests termes i la seua conseqüència sobre l'evolució temporal i històrica d'un paisatge. Hi ha una tendència innata a immortalitzar el paisatge, a petrificar-lo: aquella muntanya ha estat sempre aquella muntanya, la mar ha estat sempre la mar, i l'albufera? Sanchis ens ha demostrat que, fa uns segles, l'albufera no era, ni de bon tros, com és ara.

El llibre és, per això, un excel·lent exemple de fins on pot arribar la interconnexió intel·ligent entre els paràmetres de la història i de la geografia, física i humana. Magnífics els comentaris de Sanchis –i els suggeriments que crea en el lector–, en unir la història de les idees amb les transformacions del paisatge (l'estat burgès i liberal pren l'aspecte d'un camp regat a l'Albufera del segle XIX) i també encertadíssim el capítol de conclusions on, com l'espai que estudia, Sanchis reconduïx les múltiples derivacions de la seua investigació que, com séquies i sequioles, filles i filloles d'un braç comú es ramifiquen fins a fer perdre, de tant en tant, la perspectiva general, cap a un final clar i precís, sintètic i més que comprensiu.

Sols dues curiositats respecte a l'edició. Per què es fan servir expressions com *força* per *molt* quan s'utilitza *hui* per *avui* o *sigut* per *estat*? I una segona: la baixa qualitat de la reproducció d'algunes gràfiques, obtingudes amb senzills programes d'ordinador. El fet és més sagnant si les confrontem amb els magnífics mapes d'elaboració pròpia que il·lustren el llibre, síntesi clarivident de moltes pàgines de text, tot i que la falta de color –una imposició de l'edició, supose–, desvirtua la importància d'algunes reproduccions, especialment de la cartografia històrica albuferenca. Dues senzilles qüestions formals, obligació de qualsevol crítica, que no fan sinó realçar el goig personal per haver llegit un llibre tan cabdal com aquest per al coneixement d'aquesta porció del paisatge valencià litoral.

JOSEP VICENT BOIRA I MAIQUES

LA SUPERFÍCIE VIVA D'UN PARC SUBMARÍ

CABRERA, L'ILLA SENSE NOM
BIEL SERVERA I MIQUEL RAYÓ

Editorial D17. Palma de Mallorca, 2000. 75 pp.

Formalment, aquest llibre tracta del paisatge, dels animals i de les plantes de l'únic parc nacional de les illes Balears: el menut arxipèlag de Cabrera. Però realment

consisteix en una exposició feta amb gran sensibilitat per dos naturalistes que coneixen molt i molt bé –i això es nota– el món emergit d'aquest indret peculiar.

Molts llibres “són” de l'autor del text, mentre que el fotògraf sol considerar-se un complement. No és pas aquest el cas. Gairebé diríem que és al revés, perquè les fotografies (de Biel Servera) en són un aspecte essencial. Les explicacions són molt encertades i entenedores, però estan intel·ligentment adequades a la informació gràfica. I és que trobem tant paisatges encisadors com espècies captades amb caça fotogràfica en el moment oportú i també imatges de macro que ens descobreixen els habitants més petits.

L'obra es divideix en els quatre apartats que corresponen a les quatre estacions de l'any. Aquesta estructura és una forma encertada de presentar el contingut, perquè en cada època la natura es manifesta de manera diversa i amb espècies ben diferents.

Es tracta, doncs, d'una petita joia per a gaudir de la natura. És feta per a delectar-se mirant les imatges, i això tant si has visitat l'illa –aleshores et recordarà les teves experiències–, com si no hi has estat mai. En aquest cas –ho adverteixo– et farà venir ganes d'anar-hi... i quan realitzeu el viatge, potser coincidireu que us guiï un tal Biel Servera, que –no ho havíem dit– de tant de viure allà ja forma part de la fauna cabrerenca.

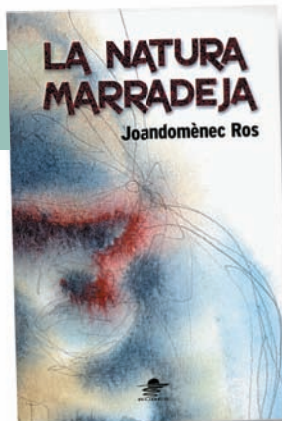
ALBERT MASÓ

CAP A UNA NOVA PEDAGOGIA DEL MEDI AMBIENT

LA NATURA MARRADEJA

JOANDOMÈNEC ROS

Rubés Editorial. Barcelona, 2001.

Una vegada hem encetat el nou segle, sembla que encara no hem après la lliçó que ens dóna la contemplació i observació crítica i objectiva del medi on vivim. En moltes ocasions he pensat que les persones que tenen la responsabilitat de “tirar del carro” de la societat, la classe política, no vulguin aturar-se un moment i reflexionar un poc sobre la situació mediambiental actual o a què hem arribat amb la nostra obstinació humana de voler-ho acaparar tot. Des de fa uns anys, el concepte de sostenibilitat forma part habitual de la nostra cultura més immediata, en parla tothom i ho veiem o escoltem en tots els mitjans de comunicació. Després ja d’unes dècades de parlar-ne realment no caldria fer-hi alguna cosa? Malauradament, la imperiosa necessitat d’un desenvolupament sostenible real ha estat més fruit d’una situació insostenible tant del medi ambient com de la nostra societat que un raciocini conscient de la nostra espècie humana. On ens ha dut aquesta desídia per prendre decisions que poden afectar la nostra “societat del benestar”? Estem realment en un moment crític que potser, en alguns aspectes ja fa difícil poder arribar a una veritable “sostenibilitat” del nostre món. Gran culpa d’aquesta societat és el divorci existent entre el sistema econòmic i la realitat natural. Sempre pensem que ja hi serem a temps, però de cada dia la manca de valentia per afrontar els problemes ens duu a un punt que potser no hi serem o que ens costarà una part important del nostre actual benestar.

La situació “insostenible” del medi ambient ha portat ja a una nova literatura i a un nou lèxic introduït pels professionals del coneixement del medi ambient. Em fa la sensació que aquest nou lèxic és per veure si d’una vegada els empresaris, polítics i administradors s’adonen d’on som, no d’on anem. En la llarga llista de títols que ens informen, orienten i ens donen solucions de com hem d’entendre la situació destaquen els llibres d’en Joandomènec Ros. Des de la seva privilegiada i docta posició de catedràtic d’Ecologia de la Universitat de Barcelona, va prendre des de fa uns anys la resolutiva i volenterosa tasca de contribuir a la consciència general del coneixement intel·ligent i crític del medi ambient. Les seves obres són plenes d’una clara denúncia de la situació com

està aquest medi i com el tractem. *La Natura Marradeja* és potser el millor exponent de la seva obra, ricament documentada i nodrida d’exemples mediterranis. En Joan ens alerta contínuament que no s’hi val esperar més a pensar en solucions. Cal passar del coneixement i la denúncia als fets. Sincerament, crec que és un llibre que haurien de lle-

gir totes les persones que tenen un mínim de responsabilitat en la presa de mesures i decisions sobre el medi ambient. Però el que fa d’aquest llibre un obra interessant és que tots els qui el llegeixin, des dels mateixos professionals fins a qualsevol ciutadà, hi aprendran moltes coses. El contingut està molt ben documentat i mescla sàviament les dades amb les opinions. En Joan ens fa pensar en la que ja es qualifica de nova pedagogia, que, a partir del coneixement documentat i objectiu de les “dades”, ens proporciona arguments per a no despreocupar-nos ja de la situació que ens envolta. Si més no el llibre tracta de manera quasi exhaustiva el medi marí, i sobretot la Mediterrània, i això no deixa de ser una aportació destacada a la literatura general sobre el tema. L’aportació del llibre es notòria no tant per la manca de contribucions sobre el medi marí en comparació amb els ecosistemes terrestres, sinó per la manera com demostra al llarg dels capítols que calen solucions i decisions globals i integradores.

Malgrat tots els esforços fets durant els darrers anys per conèixer millor el medi i el món en què vivim, de cada dia ens adonem més de les nostres mancances. Un excel·lent exemple del que ens cal aprendre dia a dia és el fet que ens comenta en Joan en el seu llibre. Ja no estem en la situació que ens explicaven els llibres de fa pocs anys. El medi que ens envolta l’hem modificat tant les persones amb el nostre desmesurat afany de consumir que ja podríem dir que el món és molt diferent al que varen viure unes poques generacions abans. Si bé cal avançar per poder ser més decisius a l’hora d’emprendre solucions que ens permetin continuar gaudint d’aquest món, l’únic que tenim, també cal que ens afanyem a conèixer-lo millor.

JOSEP MARIA GILI

UN CLÀSSIC EN L'ORIGEN I EVOLUCIÓ DELS CULTIUS

DOMESTICATION OF PLANTS IN THE OLD WORLD

DANIEL ZOHARY I MARIA HOPF

Tercera edició. Oxford University Press. 2000. 316 pp.

“El Zohary”, com s’anomena col·loquialment aquest llibre en els ambients de la investigació botànica, coneix la seua tercera edició, amb el mateix llenguatge científic però acuradament didàctic que va envoltar les dues anteriors, als anys 1988 i 1993, aleshores publicades per Clarendon Press. Com a les altres edicions, l’autoria és compartida per dos “grans” de la botànica moderna, tot i que només un d’ells –Daniel Zohary– sembla ser sempre mereixedor de l’abansdit títol col·loquial. El vell doctor Zohary, professor emèrit de Departament d’Evolució, Sistemàtica i Ecologia de la Hebrew University de Jerusalem, continua sent el principal referent per al coneixement botànic de l’Orient Mitjà. És autor, entre d’altres, de reculls enciclopèdics com la *Flora Palaestina*; fa ja més de tres dècades començà a treballar amb les espècies conreades, i especialment amb aquelles que van ser objecte dels processos de domesticació a la banda oriental de la conca mediterrània. L’altra autora, la doctora Maria Hopf, reconeguda especialista en l’estudi i coneixement de l’arqueobotànica dels cultius a tot Europa, desenvolupà durant dècades el seu treball al Römisch-Germanischen Zentralmuseum de la ciutat de Mainz, a Alemanya, on encara resideix; el seu treball en l’estudi de la domesticació vegetal començà ja als anys 50 i 60, centrant-se sobretot en la identificació de les restes vegetals als jaciments arqueològics, començant per l’Europa Central i estenent-se més endavant a tota la resta del continent.

El llibre recull el coneixement actualitzat sobre l’origen i evolució inicial dels cultius de més de 75 espècies, a partir de les dades de 160 jaciments arqueològics distribuïts des de Chirand (l’Índia) fins a Zambujal (prop de Lisboa). Es fan servir dades de nou jaciments ibèrics, incloent-hi la Coveta de l’Or de Beniarrés, únic lloc valencià analitzat. De cada espècie, se n’analitza l’evolució del procés de domesticació, i en la majoria dels casos es localitza el lloc d’origen dels taxons silvestres dels quals esdevenen les actuals formes conreades, així com les rutes de dispersió que van permetre l’expansió de les plantes i les tècniques agràries; els autors incideixen especialment

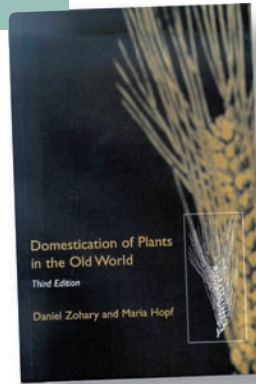
en la identificació botànica dels avantpassats dels actuals cultivars i espècies, fent servir sovint elements com els nombres cromosòmics.

El lector poc coneixedor de la temàtica del llibre es veurà sorprès per un fet sovint poc comentat: moltes de les plantes conreades són en realitat noves espècies biològiques creades per l’home al llarg de la història, i les formes anomenades “silvestres” són, en molts casos, plantes naturalitzades a partir dels mateixos cultius; de fet, els ancestres originaris de molts cultius corresponen a espècies o subespècies diferents, i fins i tot

a d’altres gèneres, com passa amb el forment d’estiu hexaploide –*Triticum aestivum*–, generat per processos de barreja genètica i posterior domesticació amb intervenció del forment tetraploide *Triticum turgidum* i del diploide *Aegilops squarosa* –anomenat en algunes comarques valencianes “forment de ratolf”.

El treball de Zohary i Hopf és una de les dues pedres angulars per a la interpretació dels processos de formació de les actuals plantes conreades; l’altre és l’ampli grup de publicacions del professor rus Nikolai I. Vavilov (1887-1943), una de les principals glòries de la ciència soviètica, mort de distròfia en la presó Saratov l’any 1943, arran de la seua oposició al règim stalinista; curiosament, Vavilov va començar la seua carrera professional a la mateixa ciutat de Saratov, com a professor de l’Escola Superior d’Agricultura, l’any 1917. Tot i que Vavilov va ser predecessor de Zohary, de fet va inspirar bona part del seu treball, la majoria del seu coneixement només s’ha transmès internacionalment com a obra pòstuma traduïda a l’anglès, sobretot a través de dues publicacions: *The origin, variation, immunity and breeding of cultivated plants* (Ronald Press, 1951), i molt especialment *Origin and Geography of Cultivated Plants* (Cambridge University Press, 1992). Llevat de petites actualitzacions afegides pels seus deixebles, aquests darrers textos exposen les idees i nivell de coneixements de Vavilov als anys vint i trenta del segle XX, perquè el llibre de Zohary i Hopf és, a hores d’ara, el principal recull d’informació sinòptica sobre la domesticació d’espècies vegetals al nostre planeta.

EMILI LAGUNA

UNA OBRA CABDAL EN LA CONSCIÈNCIA ECOLÒGICA

PRIMAVERA SILENCIOSA

RACHEL CARSON

Ed. Crítica. Barna, 2001. 255 pp.

Des de 1997, l'OCDE (Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic, integrada pels trenta països més desenvolupats del planeta) publica un informe anual que inclou dades sobre l'ús d'adobs i plaguicides en aquells països. Quant als plaguicides, des de fa quinze anys hi ha una tendència a reduir-ne l'ús. Hi ha països, però, en què la reducció ha estat mínima. Als Estats Units, de les 377.577 tones de principi actiu emprades els anys 1985-1987 es passà a 373.115 els anys 1995-1997 (una reducció de tan sols l'1,2%). Curiosament, en aquell país el 1962 es féu la primera denúncia pública del perill de l'ús indiscriminat de plaguicides organoclorats. A diferència de les queixes que avui dia es fan sobre problemes ambientals, la veu d'alerta no provenia de grups ecologistes, especialment perquè aleshores no n'hi havia. Qui va alertar la població fou Rachel Carson, biòloga i escriptora nord-americana, amb els seu llibre, *Primavera silenciosa*. Des d'aleshores, se n'han fet nombroses edicions, en moltes llengües. La primera versió espanyola la publicà Luis de Caralt, el 1964. Posteriorment Grijalbo en féu una altra edició. Ara, després de molts anys que el llibre fos exhaurit, hi ha una nova edició en castellà. La seva publicació en català és encara una assignatura pendent.

Quan fa gairebé quaranta anys de l'aparició de *Silent Spring*, el debat que generà encara perdura. La recerca sobre els efectes perjudicials de molts plaguicides no s'ha aturat; alguns, com ara la disminució de la fertilitat en els mascles, no es detectaren fins a la dècada de 1990. Quan el DDT va sortir al mercat, el 1942, semblà la solució per eradicar moltes plagues agrícoles i per combatre greus malalties transmeses

per insectes. L'aparició dels plaguicides es considerarà un avenç comparable a la introducció dels antibiòtics.

Tant és així, que Paul Müller, descobridor de les propietats insecticides d'aquest compost rebé el Premi Nobel de Fisiologia o Medicina de 1948. Rachel Carson, però, aviat es preocupà per l'impacte que les substàncies tòxiques per a uns organismes podien tenir en l'ambient. Creia que els científics dedicats al control de plagues no havien considerat l'impacte ambiental que aquests compostos podien causar a llarg termini. Les dades que anà reunint a partir d'articles publicats en revistes científiques especialitzades confirmaven que l'ús indiscriminat d'aquells productes alterava l'equilibri ecològic. Rachel tenia la convicció que els plaguicides acabarien posant en

perill la salut de l'espècie humana, que es troba a la cúspide d'una cadena alimentària. Abans que el llibre sortís al mercat, se'n publicà una versió abreujada, lliurada setmanalment a la revista *The New Yorker*. Les grans empreses que fabricaven plaguicides intentaren aturar la publicació del llibre. D'una banda, en menystingueren l'autora, a qui titllaren de "conca histèrica", que s'estimava més els ocells que les persones que es veien beneficiades per l'ús dels plaguicides; afirmaren que els canvis que el llibre suggeria com a solució per combatre les plagues posarien en perill el subministrament mundial d'aliments. A més, amenaçaren de demandar l'editorial del llibre i d'eliminar la publicitat de diaris i revistes que en publicuessin crítiques favorables. Rachel Carson, afectada d'una greu malaltia que li causà la mort dos anys més tard, va suportar estoicament els comentaris negatius. Els editors coneixien la seva meticulositat en el treball i estaven segurs que les dades que aportava eren fiables (el llibre conté al final més de 500 referències bibliogràfiques). L'autora havia consultat nombrosos especialistes, als quals havia enviat capítols del llibre relacionats amb la seva recerca. Alguns, a més de l'o-

piní, li proporcionaren dades més recents, preparant-la per a la controvèrsia que estaven segurs que sorgiria quan el llibre fos al carrer.

Amb *Primavera silenciosa*, Rachel Carson fou una innovadora; provocà un canvi d'actitud social envers la natura. Del "proteccionisme" es passà a l'"ecologisme", que té en compte, a més de l'ambient, les relacions entre els organismes que hi viuen. Des d'aleshores hom ha actuat en molts fronts per aturar el perill denunciat en aquell llibre, i la societat ha estat més amatent als factors que podien deteriorar l'ambient. Molts països han anat modificant la seva legislació per preservar el medi ambient. Aquest canvi en la percepció social dels problemes ambientals, però, no fou immediat. Fins al 1971 no es promulgaren les primeres lleis regulant l'ús dels plaguicides organoclorats. Tanmateix, trenta anys més tard el problema encara cueja. Si més no, les dades objectives sobre la fabricació i ús de plaguicides ens ho confirmen.

Primavera silenciosa, a més de ser un dels llibres de divulgació científica que més influència han tingut en la societat occidental durant la segona meitat del segle XX, és un text d'una gran bellesa en la versió original. Malauradament, aquesta bellesa no pot cop-

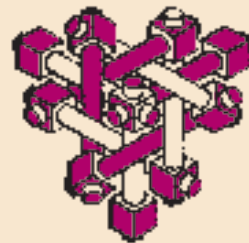
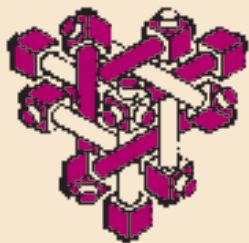
«QUAN FA GAIREBÉ QUARANTA ANYS DE L'APARICIÓ DE *SILENT SPRING*, EL DEBAT QUE GENERÀ ENCARA PERDURA. LA RECERCA SOBRE ELS EFECTES PERJUDICIALS DE MOLTS PLAGUICIDES NO S'HA ATURAT»

sar-se en la versió espanyola, que, per motius inexplicables, és una pèssima traducció que ja va publicar-se anteriorment. El llibre conté, a més d'errors en el llenguatge, alguns errors de concepte, com la traducció de *parts per million* com a *micrones* o *micrones por gramo*. Editorial Crítica, que en aquesta col·lecció ofereix habitualment obres de divulgació d'autors prestigiosos, i en edicions molt acurades, ha reconegut que la publicació d'aquest text ha estat un error i té intenció de publicar-ne una nova versió revisada. Fa algunes dècades, McLuhan féu famosa la frase "el mitjà és el missatge". En el cas de la versió castellana de *Primavera silenciosa* és evident que no hi ha coincidència. Tenint en compte el paper fonamental que aquest llibre ha tingut –i encara té– en la percepció dels problemes ambientals en les societats occidentals, confiem que Crítica en traurà aviat la versió revisada. Mentrestant haurem de conformar-nos amb aquests succedanis del llibre original, del qual només rebrem el missatge, perquè el mitjà ha quedat adulterat.

MERCÈ PIQUERAS

Online English

Traducció i edició de textos en anglès
Revisió d'articles i projectes
Cursos d'anglès per
a universitaris i investigadors

Barraclough-Donnellan

C/ Hernán Cortés 6-2^a, Burjassot 46100, València.

E-mail ole.2@accessosis.es / INLINE@alehop.com Tel. (34) 96 364 5211

UNA INTRODUCCIÓ A LES MALALTIES PRIÒNIQUES

HISTÒRIA DE LA VACA BOJA.
MALALTIES I TRANSMISSIÓ DELS
PRIONS

PIERRE-MARIE LLEDO
Pagès editors. Lleida, 2001. 150 pp.

Aquest estiu, la revista *Proceedings of the National Academy of Sciences* publicava un article de l'equip de Stanley Prusiner sobre un possible tractament de la malaltia de Creutzfeldt-Jakob amb dos fàrmacs, la quinacrina i la clorpromazina. Així, s'obrien noves esperances en la lluita contra les malalties priòniques, que tants maldecaps ens han donat en les darreres dècades.

Concretament, com a conseqüència de l'encefalopatia espongiforme bovina, ja al setembre del 2000 s'havien abatut 4,3 milions de vaques a Gran Bretanya, i, entre altres, un centenar de gats domèstics s'havien infectat. Avui, els nous problemes que poden aparèixer són encara incerts. Són moltes les incògnites per resoldre, però ja existeixen treballs que no pronostiquen un futur massa esperançador. Entre altres, caldria destacar el treball que a l'agost del 2000 publicaven en *Nature* el doctor Roy M. Anderson i el seu equip, on es pronosticava que el nombre de víctimes de la nova varietat de Creutzfeldt-Jakob a la Gran Bretanya se situa entre les 63.000 i les 136.000.

Pierre-Marie Lledo, director d'investigació al Centre National de la Recherche Scientifique, amb el seu llibre *Història de la vaca boja* ens introdueix en aquest món de les malalties priòniques. I ho farà tant a través de les darreres explicacions que els científics han donat per entendre aquesta malaltia, com a través d'algunes dades històriques que resulten de gran interès per entendre el fons del problema al qual ens enfrontem. Entre altres, descobrim que ja al segle XVIII es realitza la primera observació d'una malaltia priònica com és la tremolor. I a partir d'aquest moment, i fonamentalment a partir dels anys trenta

del segle XX, seran molts els treballs que diversos científics realitzaran per tal d'entendre allò que avui es coneix com una malaltia priònica.

A més, Lledo inclou en el seu llibre una descripció dels diferents tipus de malalties priòniques i una explicació dels possibles mecanismes de transmissió d'aquestes malalties. En aquest darrer cas, a l'igual que a l'hora d'avaluar la relació entre l'encefalopatia espongiforme bovina i la nova varietat de Creutzfeldt-Jakob, destaca la prudència del l'autor, sobretot tenint en compte que són ja molts els autors que han donat per tancada la controvèrsia.

Aquest llibre és en definitiva una bona introducció a les malalties priòniques, però caldria esmentar, també, alguns aspectes d'aquesta obra que, al meu entendre, podrien millorar-se.

Es evident que l'esforç que realitza l'autor per tal de remuntar-se en la història fins les primeres observacions conegudes de malalties priòniques és digne de lloança. Tanmateix, resulta igualment evident que l'autor no fa seues les últimes tendències en història de la ciència i així, acaba relatant-nos una història basada en una seqüència contínua de victòries sobre la mare natura, sense, per altra banda, aprofundir en la interpretació de les dades. Potser açò últim tampoc no li ho exigiríem a un llibre de divulgació d'aquestes característiques, on l'aspecte històric és només un element més. Però, he vist la necessitat de fer-ho palès després de constatar les pretensions de l'autor, que arriba a afirmar que "aquest llibre vol ser, doncs, l'expressió d'una reflexió sobre l'evolució de les idees en ciència i sobre el seu impacte en la societat".

Per últim cal destacar el pròleg de Daniel Carleton Gajdusek, premi Nobel de medicina. En aquest pròleg queda reflectit el valor de l'obra, tot i que, alhora, Gajdusek no té cap problema per fer paleses algunes discrepàncies que manté amb l'autor i l'escola a la qual pertany.

XIMO GUILLEM

